

створити передумови для ефективного використання позанаціональних економічних та політичних факторів, перейти, зокрема, від відкриття українського ринку для іноземних товарів до раціонального й виваженого відкриття національної економіки в цілому і як наслідок — її входження в світогосподарський комплекс. Економічні реформи в цьому контексті мають значення ключової ланки вирішення гео економічних, а відтак й геополітичних завдань України на міжнародній арені.

*Кривенко Л.
Комеліна О.
Полтавський державний технічний
університет імені Юрія Кондратюка*

Факторний аналіз економічного зростання в Україні

Аналіз економічного розвитку України дає можливість констатувати, що економічна криза в країні не здолана. За попередніми даними, валовий внутрішній продукт у січні—вересні 1997 року, порівняно з відповідним періодом 1996 року, знизився на 5 відсотків. Кредиторська заборгованість з початку року зросла на 28.4%, у тому числі між підприємствами України — на 27.5%, з країнами СНД та Балтії — на 49.2%. Тому необхідно, перш за все, вирішити проблему повного використання існуючого, ще не остаточно деградованого потенціалу та, відповідно, у найкоротший термін стабілізувати економічний розвиток.

Для подолання вказаної ситуації необхідно створити економічну стратегію розвитку держави, з чітко розробленими пріоритетами, які дозволяють забезпечити формування стійкого економічного зростання. Дослідження, пов'язані з визначенням джерел економічного зростання, є важливими в умовах розробки економічної стратегії України, яка перебуває в економічній кризі і ринковому реформуванні, в умовах обмеженості внутрішніх економічних можливостей та низької інвестиційної привабливості для зовнішніх джерел фінансування економіки.

Розробляючи стратегію розвитку держави, слід керуватися закономірностями функціонування перехідної економіки. Однією з найважливіших таких закономірностей є інерційність відтворення, яка вносить хаос у виробничий процес, деформує його, веде до спаду виробництва. Через це неможливо швидко реконструювати, а тим більше повністю змінити структуру господарства, не може також швидко змінитися сформована

соціально-економічна структура суспільства. Не можна також не враховувати одночасного існування та розвитку нових форм і відносин, не характерних умовам пануючої системи та старих, колишніх форм і відносин.

Слід передбачати і такі риси перехідної економіки, як нестійкість, а також альтернативний варіант розвитку, коли за однакових вихідних позицій результати перетворень не завжди призводять до бажаного варіанта.

Важливу роль у короткостроковій програмі стабілізації виробництва необхідно відвести так званому внутрішньому факторам розвитку. Вони самі, їх раціональне використання, повинні створити умови для економічного зростання. Економічне зростання дозволяє суспільству більш повно реалізовувати поставлені економічні цілі та здійснювати широкомасштабні програми як всередині країни, так і на міжнародному рівні. Як тільки економіка вступає у фазу сучасного економічного зростання, процес зростання породжує важливі еволюційні зміни у структурі економіки.

Характер самої системи, у тому числі й економічної, визначається не лише середовищем, у якому вона знаходиться, але й особливостями структурних зв'язків між елементами системи.

До факторів зростання можна віднести наявність (чи відсутність, недостатність) певної кількості та якості природних і трудових ресурсів, обсяг основного капіталу та рівень розвитку виробничих сил відповідно до досягнень науково-технічного прогресу. Саме від цих факторів економічного зростання залежать фізичні можливості росту виробництва.

Великі надії у реформуванні економіки України покладались на її значний природно-ресурсний потенціал, а також інституціональні перетворення (виникнення інституту приватної власності). Однак роль природних ресурсів у формуванні економічного зростання не є визначальною, так як і інституціональні перетворення при їх високій значимості не відіграють провідної ролі у формуванні ринкових відносин. Вказані фактори виробництва, що існують в Україні, не заклали перспективних позитивних змін в економіці.

Динамічний аналіз свідчить, що нині показники таких змінних, як запаси готової продукції, запаси факторів виробництва, рівень безробіття, рівень банкрутства (прихованого банкрутства) мають тенденцію до зростання, що свідчить про подальше поглиблення кризи.

Здатність до зростання не означає реального зростання самого по собі. Тут слід враховувати і такий фактор, як

конкурентоспроможність національної економіки на зовнішньому та внутрішньому ринку. Для реалізації зростаючого виробничого потенціалу економіка країни повинна забезпечити повне використання обсягу ресурсів, який постійно розширюється. Для цього слід підвищувати рівень сукупних витрат. Для найбільш доречного використання виробничого потенціалу необхідно забезпечити не тільки повне залучення ресурсів до економічного обігу, але й реальне використання зростаючого обсягу ресурсів та їх розподіл таким чином, щоб отримати максимальну кількість конкурентоспроможної продукції.

Аналізуючи перераховані вище внутрішні фактори економічного розвитку, необхідно чітко вияснити таке: куди, у розвиток якого фактора виробництва слід вкладати обмежені ресурси для створення ситуації економічного зростання.

Інвестиційна модель розвитку господарства, якій приділяється сьогодні значна увага, дозволяє досягнути вищої лібералізації усієї економіки, але не більше. Залучення інвестицій навряд чи здатне вирішити структурні проблеми економіки, тим більше, що їх загальна величина в Україну залишається дуже низькою: на 1.01.1997 р. обсяг іноземних інвестицій в Україну досяг 836536,77 тис. доларів США, або 16,4 доларів на душу населення. Цей показник демонструє низький приплив іноземних інвестицій до країни, причому їх галузева структура абсолютно не відповідає вимогам економіки. Не слід забувати, що не всі інвестиції, у тому числі і реальні, відіграють позитивну роль у економічному розвитку. «Помилкові» інвестиції призводять до непродуктивних витрат фінансових ресурсів, не є вони і надійним джерелом робочих місць у довгостроковій перспективі. У багатьох дослідженнях, пов'язаних з інвестиціями та їх роллю в економіці, вказується, що важливе значення для стабілізації економіки мають реальні інвестиції, спрямовані у сферу виробництва. Однак виникає питання: наскільки виправданий цей підхід за таких незначних інвестиційних потоків? Тому, залучаючи іноземний капітал та мобілізуючи обмежені внутрішні ресурси, слід виділяти чіткі пріоритетні сфери вкладень, які дозволили б одержати максимальний економічний ефект.

Залучення теоретичної спадщини таких видатних учених, як Р.Солоу, Г.Беккер, Е.Денісон та ін., пов'язаної із моделями факторного аналізу джерел економічного зростання, дозволяє визначити ці пріоритетні сфери. Наприклад, у результаті проведених Р.Солоу досліджень були одержані вражаючі дані про джерела економічного зростання: тільки 12% зростання

визначались збільшенням капіталу на одного працюючого, тоді як інші 88% припадали на технічний прогрес. Е.Денісон, використовуючи підхід Р.Солоу, встановив, що зростанню фондоозброєності відведена досить скромна роль у загальному процесі економічного зростання. Цей фактор визначає лише 15% випуску продукції на душу населення — майже стільки, скільки і в роботі Солоу.

Таким чином, великого значення інвестиції набувають не стільки у матеріальну сферу, скільки інвестиції інших різновидів, наприклад, у людський капітал як джерело зростання. Важливість вкладень у цю сферу визначається перш за все, несприятливою демографічною ситуацією в Україні, яка характеризується скороченням загальної кількості населення. Відбувається зниження рівня життя. Питома вага оплати праці (з нарахуванням на соціальне страхування) у ВВП скоротилася з 53,1% у 1990 році до 44,9% у 1996 році. Якщо зважити, що нарахування на соціальне страхування (всі види) становлять 51% заробітної плати, то фактичну частку оплати праці в загальних витратах слід визначити надто низькою.

За умов нестабільного стану економіки відсутність збільшення населення призводить до зменшення потенціальних можливостей збільшення темпів економічного зростання. Тому в перспективі, в умовах продовження уповільнення темпів збільшення населення та формування стратегічної моделі економічного зростання, особливо важливим є розвиток працезберігаючих технологій, розвиток професійних навичок, підвищення продуктивності праці.

Вказані перспективи можуть бути реалізовані завдяки збільшенню інвестицій у людський капітал, який дає найбільший позитивний зовнішній ефект, оскільки вони збільшують не тільки виробничі можливості фірми чи робітника, але й виробничі можливості усіх пов'язаних з ними фірм і робітників.

Інвестиції у людський капітал конкретної людини підвищують продуктивність праці не тільки даного індивідуума, але й інших людей. Тобто існують позитивні зовнішні ефекти, що виникають в результаті інвестицій у людський капітал.

Збільшення позитивного зовнішнього ефекту людського капіталу на 10% призводить до збільшення випуску продукції на 4%.

У тих випадках, коли розміри подібних позитивних зовнішніх ефектів досить великі, їх наслідки для економічного зростання можуть бути досить важливими.

У цій ситуації однією із пріоритетних сфер застосування капіталу в економіці є освіта та професійна підготовка. Ці та інші

сфери діяльності, що збільшують людський капітал, повинні субсидуватися державою і, можливо, більше, ніж зараз.

Реальна ситуація в Україні пов'язана з втратою престижності, освітнього рівня і професійної кваліфікації. Це веде до деградації інтелектуального потенціалу України на всіх зрізах господарського життя та діяльності і пов'язане з відсутністю адміністративно-господарського апарату.

За стрімкого розвитку підприємництва в Україні слід обов'язково враховувати результати аналізу наслідків вкладання коштів у підготовку та навчання кадрів. До того ж можна зробити висновок, що при значних інвестиціях, які фірма змушена давати в найм і навчання, виникають економічно виправдані підстави віддавати перевагу тим претендентам на вакантні місця, спрогнозована тривалість роботи яких у фірмі буде великою.

Витрат, пов'язаних з наймом та навчанням, звичайно доводиться зазнавати у навчальні періоди перебування робітників у фірмі, і вони не поновлюються. Пізніше ці інвестиції на найм і навчання приводять до підвищення продуктивності праці робітників.

В умовах відсутності науково-технічного прогресу ефективність залучених інвестицій значно знижується, у той час як досягнення науково-технічного прогресу дозволяють у більших, ніж раніше, масштабах економіки одночасно живу і суспільну працю, є важливою умовою прискореного росту.

Вплив технологічних змін на економічне зростання дорівнює сумі темпів якісних змін робочої сили і темпу технологічних змін. Швидкість технологічних змін визначає темп росту прибутку на душу населення у стійкому стані, тобто темп росту випуску продукції на душу населення.

Темпи росту випуску продукції дорівнюють сумі трьох доданків: темпу технічного прогресу, і темпу росту обсягу вкладеної праці, темпу приросту капіталу.

Узагальнюючи викладене вище, слід відмітити, що для прискорення темпу економічного росту необхідна певна комбінація прискореного збільшення виробничих фондів, робочої сили або технічного прогресу. Немає сумнівів, що серед найбільш важливих є заходи, що включають не стільки інституціональні зміни, скільки захист прав власності, підтримання стабільних політичних умов та забезпечення міжнародної інтеграції на основі політики вільної торгівлі.

Досить важливим міркуванням щодо зв'язків зовнішніх орієнтацій та економічного зростання є те, що орієнтовані на зовнішній ринок, знаходяться у близькому контакті з

іноземними фірмами і, таким чином, мають великі можливості для використання технологічних удосконалень, досягнутих за кордоном.

Якщо нові теорії економічного зростання вірні та технологічні покращення пов'язані з формуванням капіталу, а у процесі інвестування насправді значно зростають позитивні зовнішні ефекти, то існують вагомі аргументи на користь не просто заохочення інвестицій, а ретельно продуманого їх використання на основі глибокого економічного аналізу. Проводячи таку політику уряд активізував би проведення технологічних змін і, таким чином, підвищував би економічний потенціал, сприяв би створенню економічного зростання, спрямованого на стійкий розвиток.

У свою чергу, стійкий розвиток — це процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення гарантованого задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умов збереження і поетапного відновлення цілостності навколишнього природного середовища, створення можливостей для рівноваги між її потенціалом та вимогами людей усіх поколінь.

Шевчук В.О.

м. Київ

Еколого-економічна парадигма сталого розвитку як основа трансформування господарства в перехідному суспільстві

Характерною ознакою розвитку більшості країн світу напередодні прийдешнього століття стало шквальне розгортання антропогенного і техногенного навантаження на природу, що спричинило кризу довкілля, а відтак — суспільно-господарську кризу, яка стала загрозливою для поступу сучасної цивілізації. Стурбованість цими проблемами, що набули глобального характеру, призвела світове співтовариство до обговорення перспектив подальшого існування. Скликання 1992 року в Ріо-де-Жанейро Всесвітньої конференції «Навколишнє середовище та розвиток», розгляд цих питань 1997 року у Нью-Йорку на Спеціальній сесії ООН стало важливим засобом об'єднання зусиль з метою розв'язання проблем, які є актуальними для всіх країн світу.

Порушені проблеми слід вважати визначальними для трансформування національного господарства України, насамперед з огляду на природно-ресурсний, територіальний, демографічний, інтелектуальний, індустріальний та інший